

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

בלק תשס"ט

פרשת שבוע

"יקוק אלהיו עמו ותרועת מלך בו"
הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היו כוונותיו הזדוניות, לנתק את הקשר בין הקב"ה לעם ישראל. ננסה השבוע להבין מה מלמדנו פסוק מפורסם זה אודות נושא זה.

רש"י מסביר שההכרזה: "יקוק אלהיו עמו", באה לבטא את הרעיון, שהקשר בין עם ישראל והקב"ה איננו תלוי במעשים: "אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זו מתוכו". לפיו מה משמעותה של התרועה? "לשון חבה ורעות" - תרועה משורש רעות. גם הרועה הוא רע וחבר של צאנו.

רבנו בחיי - תלמיד הרמב"ן - מסביר גם הוא תרועה מלשון רעות, אלא שהוא תולה את הרישא בסיפא: "אימתי ד' אלהיו עמו כשתרועת מלך בו", כשיש בהם דבקות עם המלך, והוא מלשון רעות".

לעומתם מסביר החזקוני:

"ותרועת מלך בו" במחנה ישראל, הה"ד "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם ותרועתם בחצרות ונזפרתם לפני יקוק אלהיכם ונושעתם מאיביכם".

התרועה לפי זה היא סמל של שלטון, מידת הדין, כח צבאי וכדו'. אם כך, תרועה משרש רעוע, שבור, כמו בפסוקים: "רעה התרעעה הארץ פור התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ" (ישעיה כ"ד יט), "גם בני נף ותחפנחס ירעוד קדקד" (שמשמעותו: הברית עם המצרים לא תעזור לכם, המצרים ישרו לכם את הראש).

לעומת רועה הצאן החביב והעדן, ה"רע", אנו מכירים גם את רועה הבקר ה-cow boy המפורסם. הטיפוס הקשוח שאיננו מהסס לשבור את עצמותיו של מי שעומד מולו.

רבי חיים בן עטר (שיום השנה לפטירתו חל בקרוב) טוען ששתי הבחינות מופיעות בפסוק. הצדיקים עובדים את הקב"ה מאהבה ועליהם נאמר "יקוק אלהיו עמו", לעומתם, פשוטי העם עובדים את הקב"ה מיראה ועליהם נאמר "ותרועת מלך בו". ברור כי לפי האור החיים התרועה מבטאת את מידת הדין. לשיטתו קשה מדוע התורה משתמשת בשם אלקים כשמדובר על הצדיקים העובדים מאהבה? הוא מתרץ שצדיקים אלה, גם כשמידת הדין פוגעת בהם, עדיין ד' עמם. דוגמא קלסית לכך היא רבי עקיבא שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל והיה מאריך באחד "פירוש מדבק נפשו בד' אלהיו בתכלית החיבה, הגם שתרועת מלך בו בשבט ברזל".

נסיים בדרשתו של סנגורם של ישראל, רבי לוי יצחק מברדיצ'ב בספרו "קדושת לוי". הוא מפרש את כל הפסוק בענין אחד וז"ל הכתוב:

"לא הָבִיט אֶנּוֹן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל יִקְוֶה אֱלֹהֵי עַמּוֹ וְתִרְוַעַת מֶלֶךְ בּוֹ". אהבתו של הקב"ה לעמו מקלקלת את השורה ולכן כאשר עם ישראל חוטא ח"ו הוא לא מביט ב"אָנוֹן" וב"עֵמֶל". לעומת זאת "מה שאין כן כשבאין זכויות שלהם למעלה, מחבר עצמו בהם, וזהו "יקוק אלהיו עמו", שמיד מחבר עצמו בישראל ובזכויות שלהם".

מה שמאפשר את החלוקה הזו הוא "ותרועת מלך בו" "פירוש שזה בחינות תרועה, שנחלק לשנים, שלא להביט בעבירות ולחבר בזכויות ישראל". גם לפי רבי יצחק מברדיצ'ב התרועה היא מלשון שבירה וחלוקה, כדי לחלק בין החובות לזכויות ולסגור על ישראל.

הבה נתרחק מדרכו של בלעם הקוסם, נלמד מגדולי ישראל,

החל ברש"י: המדבר על אהבה ללא תנאים וגבולות בין הקב"ה ועמו, בין השכינה לכנסת ישראל וכלה בסנגורם של ישראל בדורות האחרונים: המלמד אותנו להביט אך ורק בטוב ולהתחבר אליו.

לע"נ הדסה כהן בת מרים ע"ה
אשת חיל. נלב"ע ו' תמוז תשס"ט

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

ו- יב' תמוז, בבא מציעא סד-ע

חובת הדיין לנמק את פסק הדין

הרב עופר לבנת

השבוע בדפי הדף היומי (סט עמוד א) הגמרא מספרת על שני שותפים שפעמיים באו לדין לפני רב פפא. בשני המקרים פסק רב פפא לרעת אותו שותף. השותף חשב שהפסקים של רב פפא סותרים זה את זה והוא חשד ברב פפא כי הוא מתנכל לו. רב פפא, כדי להסיר את החשד, הסביר לו את הנימוק לשני פסקי הדין. מלשון הגמרא משתמע שרק משום החשד רב פפא הסביר למתדיין את פסק הדין, אך בדרך כלל אין חובה על הדיין לנמק את פסק הדין¹.

הראשונים הקשו על כך מהגמרא במסכת סנהדרין (לא עמוד ב) ממנה משמע שהדרישה לקבלת פסק דין מנומק היא לגיטימית בכל מקרה. זאת כדי שיוכל ללכת לערער בפני בית דין גדול יותר בחכמה. מצאנו מספר תירוצים בראשונים לשאלה זו.

לדעת רבינו תם (תוספות בבא מציעא סט עמוד ב ד"ה כי) בדרך כלל, אין חובה על הדיין לנמק את פסק הדין. יש רק שני מצבים בהם הוא חייב לנמק את פסק הדין. הראשון הוא במקום שיש חשד כנגדו, כמו בסיפור על השותפים במסכת בבא מציעא. השני הוא במקום שאחד מבעלי הדין רצה להתדיין בפני בית דין אחר גדול בחכמה, וכפו אותו להתדיין בפני בית הדין המקומי, אז הוא יכול לדרוש שיכתבו את הנימוקים לפסק הדין וזו כוונת הגמרא במסכת סנהדרין.

הרמב"ן (בבא מציעא סט עמוד ב ד"ה כגון) מסכים עם רבינו תם אך מוסיף על דבריו. לדעתו גם במקום שבית הדין כותבים כדי שיוכל להראות את פסק הדין בפני בית דין גדול בחכמה, אין בית הדין חייב לפרט את טעם פסק הדין, אלא די שיכתבו את הטענות והראיות ופסק הדין, ובית הדין השני כבר יוכל לבחון האם פסקו כראוי. מנגד, הסבר אחר בתוספות (סנהדרין לא עמוד ב ד"ה ואם) הוא שאם אחד מבעלי הדין מבקש, זה מספיק לחייב את הדיינים לנמק את פסק הדין וזו כוונת הגמרא במסכת סנהדרין. אולם אם יש חשד כנגד הדיין, אז גם בלי בקשת בעלי הדין, חובה על הדיין לנמק את פסק הדין.

בימינו, הרבנות הראשית קבעה בתקנות הדיון של בתי הדין הרבניים, כי יש חובה קבועה על הדיינים לנמק בכתב את פסק הדין. גם ברשת בתי הדין ארץ חמדה- גזית נקבע כי חובה על כל פסק דין להיות מנומק בכתב.

סיכום:

נחלקו הראשונים האם בדרך כלל חובה על הדיין לנמק את פסק הדין, או שרק בנסיבות מיוחדות כאשר יש חשד כנגד הדיין או כאשר המתדיין יש לו זכות לערער בפני בית דין אחר. בימינו מקובל לנמק כל פסק דין.

¹ אולם התוספות (סט עמוד ב ד"ה כי) הציעו גם פירוש אחר בגמרא ולפי פירוש זה אין הוכחה שרב פפא נימק רק משום החשד.

שער לדין

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

מציאה טרם ייאוש

הרב אוריאל אליהו

המוצא אבדה אחר שהתייאשו בעליה – הרי זו שלו. ואם מצאה קודם ייאוש צריך להחזיר.

מה הדין אם מצא קודם ייאוש ובעוד האבידה בידו התייאשו בעליה?

על מנת לברר דין זה, נבאר את המושג האמור בגמ' (ב"מ כא.) "באיסורא אתא לידיה" – דהיינו שאם הגיעה אבידה, שיש בה מצות השבה, לידי המוצא קודם שנתייאש בעליה, הוא חייב להשיבה אפילו אם אחר כך נתייאשו בעליה. אבל אם היה מוצאה לאחר ייאוש לא היה זוכה במציאה.

בטעם הדבר נחלקו הראשונים:

התוספות (כן משמע בדבריהם בדף כו:) סוברים, שמכיוון שהמוצא התחייב במצוות השבת אבידה בשעה שמצא את האבידה, שהרי אז הבעלים עדיין לא התייאשו, שוב אין חיובה פוקע ממנו אפילו אחר הייאוש.

לעומתם, הרמב"ן (יד: בדפי הרי"ף) הביא גאון שביאר הטעם משום שהמוצא הינו כשומר של הבעלים. בביאור דברי הרמב"ן נחלקו הראשונים: קצות החושן (סימן רנט סק"א) הסביר, שכיוון שהמוצא הוא כשומר, הרי שלאחר שנתייאשו הבעלים, הם חוזרים וזוכרים בחפץ כיוון שהוא עדיין אצל השומר. לעומתו, נתיבות המשפט (שם) הבינו, שיאוש אינו מועיל בחפץ הנמצא ברשותו של האדם, ורשות שומר כרשותו הבעלים.

על כל פנים, ראינו שהמוצא מציאה קודם יאוש התחייב בהשבתה לעולם, אפילו אחר שהתייאשו הבעלים. וזה פירוש המושג באיסורא אתא לידיה, דהיינו שבזמן שהמוצא מצא את האבידה, היה קיים האיסור ליטול את החפץ לעצמו.

ועל פי זה נחלקו הראשונים מה דין מציאה שנפלה לחצירו של המוצא קודם יאוש, והוא מצאה שם אחר שהתייאשו בעליה. הרא"ש סובר שגם בחצירו שייך דין באיסורא אתא לידיה, ומיד שהגיעה המציאה לחצירו התחייב בהשבתה ושוב לא יפקע חיובו. וכן כתב הנמוקי יוסף (יד: בדפי הרי"ף) וכן פסק הש"ך (סי' רס"ח סק"ב).

לעומתם כתב המהרש"ל (הובא בש"ך שם) שבחצר לא שייך המושג של 'באיסורא אתא לידיה', ולא התחייב בהשבה, ולכן כשמתיאשים הבעלים, זוכה בעל החצר במציאה לעצמו מכח קניין חצר.

דעה נוספת היא דעת ר' ברוך המובא במרדכי (ב"מ סי' רמ"ח) שכל חצר אינה קונה אלא הפקר אבל לא מציאה אחר ייאוש, ולכן בעל החצר לא קנה כלל, ואדם אחר, שמצאה אחר ייאוש יכול לנוטלה.

הנפקא מינה בין שיטות אלו היא במקרה שאדם אחר מצא את המציאה המונחת בחצר חברו לאחר שנתייאשו הבעלים. לדעת ר' ברוך, זוכה המוצא, כיוון שהחצר לא קונה לבעל החצר. גם לדעת הרא"ש יכול המוצא לזכות במציאה, כיוון שבעל החצר לא יכול לזכות לעצמו, משום ש'באיסורא אתא לידיה', והבעלים התייאשו. אבל לדעת המהרש"ל, בעל החצר זכה, ואסור למוצא לקחת את המציאה לעצמו.

דעה מעניינת נוספת היא דעת נתיבות המשפט (סי' רס"ח), הסובר שיש לבדוק מה טוען בעל החצר:

אם בעל החצר טוען שהוא קודם בזכייתו באבידה למוצא האחר מכח קניין חצירו, א"כ רצונו היה שתזכה חצירו ואם כן התחייב בהשבתה ושוב לא יוכל לזכות אפילו אחר ייאוש, דבאיסורא אתא לידיה.

אבל אם בעל החצר טוען שהוא רוצה לזכות במציאה כעת, על ידי הגבהתה, נמצא שלא ניחא ליה בקניין חצירו, ויכול לזכות בה עתה אחר הייאוש.

משפטי שאל

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים.

בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: רשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית"

טלפון: 077-2158215 פקס: 02-5379626

BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

New York, USA

ניו-יורק, ארה"ב

אלול, ה'תשנ"ח

הצלה מעיגון של אשה שבעלה הצעיר חולה ב"אלצהיימר".

שאלה

חולה אלצהיימר צעיר (בשנות ה-40) חי בשלוה עם אשתו וחושש לעגנה. כרגע הוא עוד מתפקד פחות או יותר בסדר וההתדרדרות היא הדרגתית עד מצב של אי-תפקוד גמור וזה יכול להמשך עשרות שנים, כך שהאשה תהיה ח"ו עגונה מחיים. אפשרות אחת שעלתה בבית-דין היא לכתוב גט עכשיו ולמנות שליח לנתינתו כאשר יהיה חולה ממש בלי דעת.

לעני"ד יש לדון בשאלות הבאות:

- א. הנתינה היא בזמן שאין הבעל ראוי לנתינה. הטענה היא שמא רק לגבי כתיבה יש בעיה של חוסר דעת של הבעל, אבל לגבי נתינה נאמר שהשליח יכול לקחת את מקומו, וצע"ג (עיין רעק"א לסי' קכא אות ג' ופר"ח קכא, ב, חזו"א אה"ע סי' פו ושו"ת אחיעזר ח"א סי' כח באריכות).
- ב. בינתיים כאשר יחיו יחד תווצר בעיה של "גט ישן" מבחינת "גיטה קודם לבנה"? ישנה סברא שכיוון שלא משתמשים כיום בגט לראיה אלא רק לפטור, אם לא יחיו יחד אחרי זמן הפטור, אין בעיה. האם אכן סומכים על סברא זו?
- ג. לגבי החשש שמא בזמן שחי עם אשתו אחרי הכתיבה ביטל את הגט, הועלתה הסברא שמכיוון שיש סיבה מיוחדת לבעל לא לבטלו והבעל יהיה מוכן להצהיר על כך בפני עדים, אין חשש זה חזק מספיק לבטל את ההצעה במקום עיגון. ידוע לנו נוסח הרשאה ל"גט מלחמה" מהרב הרצוג ושם הוא מקבל את הצהרת הבעל שמה שחי אתה לא יבטל את הגט.

תשובה

- א. אם בית-הדין יחליט לפתור את חשש העיגון על-ידי נתינת גט, נראה שהפתרון עם הבעיות ההלכיות היותר קלות הוא, ליתן גט לאחר זמן¹, כגון שיתן גט שיחול בשעה האחרונה שבה יהיה ראוי לגרש, לפני שיהיה במצב שאינו כשיר ליתן גט², והוא צריך ליתן לה נאמנות שלא יפייס, וגם ישבע שבועה חמורה שלא יבטל את הגט. ואחר שיגיע זמן אי-השפיות, לא יתייחד עוד עם אישתו-גרורתו.
- ב. קיימות אפשרויות אחרות שהן מומלצות פחות, בגלל הבעיות ההלכיות היותר חמורות שכרוכות בהן. נסכם את האפשרויות הללו לפי סדר עדיפותן:
 1. לגרש עכשיו גירושין גמורים, ואחר-כך לקדש על תנאי, שאם ישתטה ייבטלו הקידושין למפרע, כמו שמציע רמ"א בשולחן ערוך (אבן העזר סי' קנז, ד)³.
 2. לגרש בגט על תנאי, כגון בגט למפרע או בגט "אם", כמו שמתיר רמ"א בשולחן ערוך (אבן העזר סי' קמה, ט)⁴.
 3. לכתוב גט עכשיו עם ציווי שיינתן כאשר הבעל יהיה בלתי-שפוי.בנדון דידן אסור להשתמש באפשרות זו, הואיל ויש אפשרויות אחרות, ואפילו כאשר אין אפשרויות אחרות להציל מעיגון, צריך להתיישב הרבה מאד לפני שמתירים גט כזה⁵.

¹ עיין רמב"ם (הל' גירושין פ"ט הל' א-ה) מובא בשו"ע (אבן העזר סי' קמו, א-ב).

² בהתעצות עם רופאים נאמר לנו שיש זמן, שאפשר לקבוע, שהחולי הוא סופי ושוב מצבו לא ישתפר (אבל גם נאמר לנו שבגיל ארבעים כמעט אין התמחות ונתונים לגבי מחלה זו ולכן יש להטיל ספק באיבחון זה). בהצעה זו אין חשש לגט בטל מדאורייתא ויש רק חשש "לשמא פייס" (גיטין יח ע"ב; כט ע"ב; עו ע"ב) וחשש גט ישן (שם עט ע"ב ועו ע"ב), שהם חששות מדרבנן. אין כאן חשש לגט בטל מן התורה, שכן חוששין לזה רק כאשר מדובר בבעילת זנות, ולא כאשר מדובר בבעילת היתר. דין זה מבואר בתוס' (ד"ה לא) וברשב"א (ד"ה אלא) בגיטין (עג ע"א) שבמשנה שם כתוב "לא תתייחד עמו אלא בפני עדים", והגמרא מנמקת את האיסור בזה שאם יתייחד אתה, יהיה חשש שמא יבוא אליה, ומכיוון שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, חוששים לקידושין חדשים. הגמרא וראשונים מתלבטים, באיזה גט מדובר. תוס' ורשב"א כתבו שלשיטת רבינו תם בדעת רבי יהודה, שמדובר בגט שיחול לפני מיתתו, קשה, "אמאי תלי טעמא בגמרא משום חששא דקידושין, כיון דאינה מגורשת? ואור"י דודאי לרבי יהודה הוי טעמא משום גט ישן, אבל לרבי יוסי..." (לשון תוס'). רואים שבגט שיחול לפני מיתתו אפילו אם מתייחדים, אין חשש יותר חמור מחשש גט ישן, שהוא חשש דרבנן, שאם תאמר שהיה כאן חשש של ביטול הגט שהוא חשש מדאורייתא, היו צריכים לציין זאת. כל זה מבואר היטב גם בדברי רמב"ם בפרק ח מהל' גירושין הלכה ב. אחרי שרמב"ם כותב שם בהלכה א את דיני התנאים "מעכשיו" ו"אם", הוא כותב בהלכה ב: "כל המגרש על תנאי, בין שאמר מעכשיו בין שאמר אם יהיה ואם לא יהיה, הרי זה לא יתייחד עם אשתו... והדבר ידוע שאם יתייחד עמה לפני שני עדים כאחד, אפילו לאחר שיתקיים התנאי, הרי זה ספק מגורשת שמא נבעלה, ובטל הגט, כמו שיתבאר בהלכות אלו". הרי, שכאשר רמב"ם פוסק את הדין המובא במשנה בגיטין (עג ע"א), הוא כותב אותו על גט על תנאי דווקא, וכותב שדווקא במקרה זה יש חשש לביטול גט, שהוא חשש דאורייתא, כמו שכתב שהיא "ספק מגורשת", אבל בפרק ט, כאשר הוא כותב דין גט לאחר זמן, הוא אינו כותב כן! והוא מציין לדין שבפרק י הל' יז-יח (כמו שכתב הרב המגיד) העוסק בכוונה לקדש, כאשר קיים חשש בעילת זנות. רואים מכאן שחשש תורה לביטול הגט שייך רק כאשר יש חשש לבעילת זנות, ואז הוא ספק דאורייתא. וגם בגט "אם" סובר רמב"ם שיש חשש בעילת זנות, שהוא סובר שגט כזה חל למפרע, כמו שכתב בפרק ח הלכה א, שגם בגט "אם", אם נישאת לפני קיום התנאי, לא תצא, שהרי הגט חל למפרע. (ועיין "יד פשוטה" לרמב"ם הל' אישות פ"ח ה"ב).

לשיטת הרמב"ם נמצאנו למדים שני דברים :

1. שרק בתנאים, שייך חשש דאורייתא לביטול גט, ולא בגט לאחר זמן.
 2. שרק כאשר יש חשש לבעילת זנות, יש חשש לביטול גט שהוא חשש תורה.
- מרוך המחבר (בסי' קמח, ב), הביא את דברי רמב"ם אלה להלכה, שדווקא במגרש על תנאי יש חשש תורה לביטול הגט. ולפי "בית שמואל" (סי' קמג ס"ק ב) גם לדעת המחבר גט "אם", אם נישאת – לא תצא. מיהו, לדעת הגר"א (שם ס"ק ח) וכן דעת ה"י"ז (ס"ק ב) שהמחבר פוסק דלא כרמב"ם, אלא שבתנאי "אם" הגט חל לאחר זמן. ולפי זה קשה לפי מה שכתבנו, שהרי המחבר פוסק בסימן קמח שבתנאי "אם" יש חשש לביטול הגט מדאורייתא ומצד שני הוא כותב שגט "אם" אינו חל למפרע. הרי לך שאפילו כאשר יש ביאת היתר, יש חשש לביטול גט מדאורייתא!?
- וצריך לומר שאפילו אם לפי המחבר אין בגט "אם" בעילתו בעילת זנות, מכל מקום רק בגט כזה יש חשש לביטול גט, ולא בגט לאחר זמן. שהרי המחבר פוסק כדברי רמב"ם בפרק ח הלכה ב, שרק בגט על תנאי אסור להתייחד עם אשתו-גרושתו, ואלו בגט לאחר זמן אין איסור כזה; על כרחנו צריכים איפא לחלק ולאמר שבגט "אם" נדמה לאנשים שהגט יחול למפרע, ולכן הם מבטלים את הגט, כדי שלא יעברו על איסור בעילת זנות לפי הנדמה להם, מה שאין כן בגט לאחר זמן שאין שם חשש.
- וכך כתב מרוך הרב ז"א הלוי הרצוג ב"כתבים ופסקים" (כרך ח, שו"ת בדניי אבן העזר סי' קפא, ב), שרק בחשש בעילת זנות יש חשש לביטול גט מדאורייתא.

חששות אחרים שיש בגט לאחר זמן :

א. לעניין חשש "שמא פייס" שהוא חשש דרבנן, כמו שפסק רמב"ם (בפ"ט מהל' גרושין ה"י ט) ומובא בשו"ע אבן העזר (סי' קמד, ז), תועיל הסברה שהואיל והוא עושה לטובתה ומאהבתה שלא תתעגן - אין חשש שמא פייס, ובפרט שנשבע שבועה חמורה. וכמו שפסק הרב הרצוג בסי' קפא ה"ל, ובפרט שכאן הוא נותן לה נאמנות שלא יפייס, ובכחאי גוונא אין חשש שמא פייס, כמו שמצינו בגמ' (עו"ב) וברמב"ם ובשו"ע ה"ל. ובר מן דין לא מצאנו בגט שכיב מרע חשש לפיוס, עיין תוס' ורשב"א המצויינים לעיל, שבגט שכיב מרע יש רק חשש גט יסוף! ורק בגט שלא יעבור נגד פנייך שלושים יום ובגט אם לא אבוא בתוך י"ב חודש מצאנו חשש לשמא פייס. שהרי בגיטין אלו הבעל לא רוצה לגרש, אבל כתבם להנאתה, שאם יצער אותה שלא יראה אותה ל' יום, יחול הגט (כלשון ריטב"א בגיטין יח ע"א וכן כתב גם רשב"א שם), ולכן יש חשש לשמא פייס, שהרי בגיטין אלה יש לבעל רווח גדול שאם תתפייס, שהרי הלא הוא רוצה אותה לאשה; מה שאין כן בגט שכיב מרע וכן בנדון דידן, שאין לבעל שום תועלת בביטול הגט והמשך היותה אשתו כאשר הוא בלתי-שפוי, ואדרבה רצונו לשחרר אותה, ולכן אין כאן חשש לשמא פייס. וכן בגט לאחר זמן לא מצאנו שיש חשש לשמא פייס, שהרי אם מותר להתייחד אתה, למה יפייס! ומכל מקום טוב שיתן לה נאמנות כדי להוציא אותנו מכל פקפוק.

ב. חשש גט ישן: בזמן הזה החשש הוא קטן, וכמו שכתב הרב הרצוג כנ"ל (בסי' קפא ס"ק ה), ובצירוף דבריו שם שאם גירש בעד מסירה, אין כל כך חשש לגט ישן, שכולם ידעו, שהגט היה על תנאי, ובפרט בזמן הזה שמגרשים לפני בית-הדין והסופר ועדים וכו', שיוציאו קול שמדובר בגט לאחר זמן, וגם אם מצב בריאותו של הבעל הוא כזה שלא יכול להוליד, יהיה כאן עוד סניף להקל, ולכן, הואיל ומדובר רק באיסור דרבנן "שאם גרש, תנשא לכתחילה" (גיטין עט ע"ב ובשו"ע אבן העזר סי' קלט, יב), נראה שיש להקל בשעת עיגון גדול כנ"ל.

ג. חשש ברירה: לפי הסוגיה בגיטין כה ע"ב יש במקרה זה בגט שכיב מרע חשש ברירה. אבל כבר תירצו שם בתוספות (ד"ה רבי) "וי"ל, דהתם בגיטין עומד הדבר להתברר בודאי בפנינו, אם יחיה או ימות...", וכך הכריע גם ר"ן שם. והוא הדין לסברת רמב"ן, המובאת שם בר"ן. ולכן י"ל שגם בנדון דידן יתברר בסופו של דבר, לכשלא יהיה שפוי, שהגט חל מקודם. ומכל מקום יש כאן חשש, שהרי ההתדרדרות של הבעל היא איטית, וקשה מאוד לדעת, מתי תהיה שעת אי-השפיות, ולכן אפשר שבכל זאת יש כאן חשש ברירה.

אבל עיין ב"גט פשוט" (סי' קכא ס"ק טז) שכתב לתרץ קושית הרשב"א, שהיקשה על הגמרא בגיטין דף ע"ב לגבי גט "מעת שאני בעולם", הרי סמוך לפני מיתתו אינו שפוי, ואיך אפשר לגרש אז? ותירץ שכוונת הבעל לגרש מעת שהוא ראוי לגרש. וכך תירץ בעל "קרבן נתנאל" בריש פרק מי שאחזו, וכך תירץ חזון אי"ש (אבן העזר סי' פו), וגם בנדון שם לא היה ברור, מתי הוא הזמן שהוא עדיין שפוי, ואם בכלל יהיה זמן כזה, ובכל זאת לא חששו לברירה. וקיימא לן שאפשר לגרש בגט "מעת שאני בעולם", עיין בבית שמואל (סי' קמד ס"ק ג).

ד. חשש שמא ישתטה בכל רגע: ואם כן אסורים להתייחד, שהרי חיישינן "שמא ימות" כמבואר בגיטין כה ע"א, ולכן אסורה אשת כהן לאכול בתרומה כאשר מגרשה בגט שיחול שעה אחת קודם מיתתו, ולכן יהיו אסורים להתייחד, וכן כתב הרב הרצוג בסימן קפה. ואפשר שהואיל וכאן ההתדרדרות היא איטית, אין חשש שמא ישתטה עכשיו ממש לאחר הביאה שהרי רואים שהוא עדיין שפוי. אמנם כאשר מתקרב הזמן ששפיותו תהיה מוטלת בספק, יהיו אסורים לחיות ביחד מחשש שמא ישתטה, ומיד יחול הגט. ונראה שזהו "זמן מועט" שתוס' כתבו, שאין חוששין שמא ימות, עי' "שער המלך" על רמב"ם, (הל' סוכה פ"ד, ה"י טז). וכאן, הואיל והוא לפנינו ואנו רואים שעדיין לא הגיע זמן אי-שפיות - אין חוששין. אבל לכשיגיע זמן גבולי, כשיש לחוש כל רגע שמא ישתטה, תהיה אסורה לו. ולפי זה יש לשקול להתנות שהגט יחול שעה אחת קודם שהחולה נכנס לשלב זה של אי-בהירות לגבי שפיותו. וצריכים להתייץ עם רופאים כדי לקבוע איך להגדיר מצב זה ומתי הוא חל.

ואף על פי שב"אגרות משה" (אבן העזר ח"א סי' רמז) דחה את האפשרות לכתוב גט ולהרשות לאיש ולאשתו לחיות ביחד, ודחה דברי הגאון רב יואל יצחק קאצנעלנבוגן ("זכר יצחק" סי' כו) שכתב להתיר, אפשר שהקפדתו הייתה על גט על תנאי, שכבר כתבנו שהוא בחשש תורה, אבל בגט לאחר זמן אפשר שיתיר. וכן משמע קצת, שהרי מתייחס לגט שכיב מרע שבו אסרנו הייחוד, ושם יש סברה שהשכיב מרע רוצה לשחרר את אשתו, מחליצה וכו'. ואף-על-פי-כן דוחה את הסברה שגט שניתן לשיחרור האשה, לא יתבטל בייחוד. והרי גט שכיב מרע הוא בעקרון גט על תנאי מעכשיו, (שהרי בגט לאחר זמן כתוב בתוס' דף עג שם שהחשש הוא גט ישן), וגם הנדון של הגר"מ פיינשטיין שם לא היה מצב של עיגון חמור, וכמו שכתב שם במפורש. וגם, וזה העיקר, לא שייך להתיר יחוד בגט שחל שעה אחת קודם מיתתו, שהרי צריכים לחשוש "שמא ימות", וכמו שכתבנו למעלה. ולכן יכול להיות שבנדון דידן יתיר.

במקרה זה קיימים חששות מן התורה, שהרי אף-על-פי שהרמ"א התיר לקדש על תנאי, כנ"ל, כדי להציל אשה מחשש עיגון מכוח חליצת חרש - אין נדון דידן דומה לראיה, שכן בנדון דידן קרוב לוודאי שהקידושין יתבטלו, ויתברר שחי עם פנויה, והוא איסור תורה לרמב"ם, משאינו כן בנדון של הרמ"א, שם קרוב לוודאי שהקידושין לא יתבטלו, שהרי רוב הנשים מתעברות ויולדות. וכן כתב ב"אגרות משה" ה"ל (ואף-על-פי שבאיסור "לא תהיה קדשה" אפשר שצריך מופקרת לזנות, עיין רמב"ם (פ"א מאישות ה"י ב וד ופ"ב מנערה בתולה, ועיין מחלוקת רמ"א והגר"א בזה באבן העזר סי' כו - מכל מקום ביטול עשה של מצוות קידושין יהיה לכל הדעות, וכן כתב בשו"ת "זרע יצחק" (סי' טז ערוגה ב). ועוד, שבנדון דידן קיים חשש שמחמת חוליו הבעל ישכח את תנאו או את שבועתו (עיין פתחי תשובה"), אבן העזר סי' קנז ס"ק ט בשם רעק"א שצריך לישבע, ועיין עוד שם שלפי הרבה אחרונים צריך לחזור על תנאו לפני כל ביאה) ואז יהיה חשש של ביטול תנאי שהוא חשש תורה, עיין כתובות עב ובשו"ע אבן העזר סי' לא, וסי' לח, לה).

⁴ בגט כזה יש חשש תורה שמא יבטל הגט, עיין רמב"ם (פ"ח מהל' מגירושין הל' ב) ובשו"ע (אבן העזר סי' קמח, ב). ואף-על-פי שבי"זרע יצחק" הנ"ל כתב, שאין כאן חשש לביטול הגט, הואיל והוא עושה לטובתה ומתוך אהבה. עיין "אגרות משה" הנ"ל שכתב לא כך בגלל שגם בשכיב מרע חוששין כן - וגם שם יש חשש עיגון בדרך כלל. ועיין כתבי מרן הרב הרצוג (סי' קפה ס"ק ב) ולא מקבל סברה זו לגבי תנאי, שהרי משנה מפורשת היא בגטין דף עו שלא יתייחד.

⁵ שהרי רוב הראשונים פוסלים בכהאי גוונא - תוס' גטין ע"ב ד"ה התם, ר"ן על הרי"ף, שם, ומביא ראייה מן הירושלמי, ריטב"א בחידושי, שם, רשב"א שם בתחילת דבריו, תוס' הרא"ש שם שכתב, שהחשש הוא בגלל שאין שליחות לשוטה, ולכן הוא הדין בנתינה. וכך משמע מבעל העיטור שכתב, "לעולם יהא צריך בדיקה עד שיגיע הגט לידה". וכך משמע מחידושי הרמב"ן שם וחידושי "יד רמ"ה" וכן משמע דעת הטור בסי' קכא וכן כתב ב"פרישה" (שם ס"ק ה). רק לדעת התוספות המובאת ברשב"א שם אין קפידה על זמן נתינה. אבל כבר הכריע בשו"ע אבן העזר (סי' קכא, א וב) שלא כדעת תוספות זאת, וכן דעת רוב האחרונים, עיין הגהות רעק"א שם ס"ק ב, ב"פני יהושע", וב"לבוש" שכתבו, שעיקר החשש הוא בזמן הנתינה, וכן דייק ב"אחיעזר" (ח"א סי' כח ס"ק ט), בטור, שעיקר החשש הוא בזמן הנתינה, וכן כתב בחזון אי"ש (אבן העזר סי' פו) לדחות דברי הבית שמואל (סי' ב) שמהם משמע שעיקר החשש הוא בכתיבה ולא בנתינה, וחזון אי"ש כתב שאי-אפשר לעשות דעת התוספות זו אפילו לסניף, ולכן אי-אפשר לסמוך על דברי תוספות אלה, ובפרט בנדון דידן שיש אפשרויות אחרות.

ועיין בחזון אי"ש הנ"ל שכתב, שלדעת רמב"ם בשוטה גמור יש בנתינת גט בזמן שטותו פסול מדאורייתא, ורק בקורדיקוס כתב דהוי מדרבנן. והביא ראיות שזהו פסול מן התורה, וכך משמע מפסיקתו של רמב"ם בהל' שגגות (פ"ג הל' ח) שמי שהפריש חטאתו ונשתטה ונשתפה - הקרבן כשר בגלל שרמב"ם סובר, שאין דחוי אצל קורבנות. משמע שבזמן שטותו הבהמה היא דחוייה. ואם היה מדובר כאן באיסור דרבנן בלבד - לא שייך להגיד כאן דחוי! והרי הירושלמי בפרק מי שאחזו הל' א תלה דין דחוי בזמן שטותו, בדין כתיבת גט בשטותו! ואים אפוא שלרמב"ם כתיבה בזמן שטות תהיה פסולה מן התורה. וכן כתב ב"חזון אי"ש" שם. וגם השו"ע (סי' קכא) חילק בין קורדיקוס שלרמב"ם פסול מדרבנן, שיש לו תרופה, מה שאין כן "שטות", שהיא פסול מן התורה, הואיל ואין לה תרופה. וזה כמו שכתב "חזון אי"ש", ואף-על-פי שאחרונים לא קיבלו את החילוק של המחבר, נראה שהוא אמת - לפי הראיות של "חזון אי"ש" וכדלעיל, ו"בחזון אי"ש" כתב שלא לצרף את הפסול דרבנן של רמב"ם אפילו לסניף (ונראה שזה בשיטתו, שהרי אחר-כך חוזר בו ומחלק, כמו שכתבנו).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ **(לחץ לקניה)** (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת!

מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

